

Ю. Р. Матасова, канд. філол. наук, доц.
Институт філології КНУ імені Шевченка, Київ

**Категорія "COMMON WOMAN"
в творчеській практиці Джулі Гран і Ані ДіФранко**

*В статті розглядаються творчі пересічення, які демонструє спадщина американської поетеси Джулі Гран і американської авторки-виконавиці Ані ДіФранко в межах категорії "комунальності", вперше сформульованої в поетическому збірнику Гран *The Common Woman* і розвивається ДіФранко не тільки в поетическій, а й в виконавчій візуальній практиці*

Ключеві слова: американська жіноча і феміністська поезія, "комунальність", "common woman", Гран, ДіФранко.

Iu. Matasova, PhD, Associate Professor
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

**The 'COMMON WOMAN' category in the artistic practices
of Judy Grahn and Ani Difrancio**

*This study analyses the creativity of American poet Judy Grahn and American singer-songwriter Ani DiFranco in terms of the category of "commonality", emerging in Grahn's poetic collection *The Common Woman* and developing in DiFranco's both poetic practice and visual performance strategies.*

Key words: American women's and feminist poetry, "commonality", "common woman", Grahn, DiFranco.

УДК 821.161.2-31.09"19"

Н. О. Мацібок-Стародуб, асп.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТТЯ "ГРІХ" У ТРИЛОГІЇ
"МЕТЕЛИКИ НА ШПИЛЬКАХ" ІРИНИ ВІЛЬДЕ**

У статті проаналізовано окремі аспекти православногo світогляду, представлені в циклі ранніх повістей Ірини Вільде, зокрема розглянуто особливості зображення письменницею такого поняття, як гріх. Досліджено усвідомлення головним персонажем трилогії власної гріховності й гріховної сутності інших людей. Визначено характерні особливості авторського втілення концепту гріх, уявлення про який подано головним чином за посередництвом думок і вчинків Дарки Попович.

Ключові слова: проза міжвоєнного періоду, західноукраїнська жіноча проза, гріх, православний світогляд, гріховна сутність.

На долю письменниці Ірини Вільде випало безліч випробувань, оскільки саме на її віку відбулися обидві світові війни, котрі заперечували саме поняття людського життя й визнання його цінності. Особливою трагічністю, напевне, були позначені якраз роки міжвоєнного двадцятиліття, упродовж яких, за словами О. Багана, "світова війна і поразка Національної Революції, здавалося, зламали вітальний струмінь нового покоління. Але воно росло, вбирало подихи свіжих нуртів, повнилося сув'язями плідних дум, підносилося до духовних висот нової епохи" [3, 3].

Західноукраїнське літературне життя того періоду, як не дивно, досить поживається: з'являються нові письменницькі імена, створюються й видаються численні друковані видання, започатковуються літературні гуртки й угруповання, проводяться різноманітні культурно-мистецькі заходи.

Саме оця висока поживленість у перебігові тогочасного літературного процесу в Західній Україні дозволила О. Баганові підсумувати, що "визначальні тенденції західноукраїнської культури набули виразності і повноти, а національне "хочу" і "можу" явили яскраві зразки творчого розвитку" [3, 4].

Цікаво, що за свідченнями біографів Ірини Вільде, письменниця не намагалася задекларувати власну письменницьку позицію у вигляді таких популярних на початку ХХ століття маніфестів, не друкувала й не виголошувала резонансних культурно-мистецьких промов і не оприлюднювала жодних відкритих звернень щодо власного бачення можливостей для літературного розвою й мистецького вдосконалення західноукраїнських письменників, а проте вже "від перших кроків її творчі дії завжди несли в собі заряд збагачення, зустрічі з новим" (наголосимо, що саме це й виступало однією з найпоказовіших ознак модерної творчості) [3, 5].

Відомо, що творчий дебют письменниці Ірини Вільде відбувся напрочуд вдало (саме до таких висновків можна прийти, згадавши про присудження молодій авторці поважної премії Товариства письменників і журналістів імені Івана Франка за 1935 рік), тому й не дивно, що вже після перших своїх публікацій "Ірина Вільде раптом опинилася в епіцентрі літературного життя Західної України, стала "модною" авторкою". Її твори читають, обговорюють і доволі активно критикують [3, 5–6].

Якщо проаналізувати сьогоdnішній стан вивчення творчого доробку Ірини Вільде, то варто наголосити, що думка більшості літературознавців збігається в тому, що вивчення творчої спадщини західноукраїнської письменниці не перебуває в епіцентрі наукових досліджень і студій, що призвело до поступового витіснення художніх творів авторки (а саме рання прозова творчість письменниці періоду міжвоєнного двадцятиліття була надзвичайно популярною свого часу) на маргінес читацьких і дослідницьких зацікавлень [2, 74; 7, 27].

Значна частина сучасних досліджень так чи інакше стосується осмислення художніх творів письменниці "в річищі гендерної проблематики" [6, 51]. Звісно, у сучасному світі подібний аспект наукових студій обґрунтовано виступає вагомою складовою літературознавчого опрацювання прозового доробку авторки, проте вважаємо, що висвітлити всю багатогранність творів Ірини Вільде, послуговуючись винятково категоріями й поняттями з царини гендерної проблематики, практично неможливо.

Залучення до літературознавчого аналізу ранніх творів Ірини Вільде, створених у період міжвоєнного двадцятиліття, дозволяє працювати з художніми текстами, котрі найменшою мірою зазнали авторських переробок на догоду вимогам офіційної цензури. До розгляду залучаємо трилогію "Метелики на шпильках", у складі якої осмислюватимемо однойменну повість, а ще й такі художні твори, як "Б'є восьма" і "Повнолітні діти".

Детальний аналіз наукових досліджень ранньої творчості Ірини Вільде дозволяє зауважити, що сучасний етап наукового опрацювання художніх творів письменниці недостатньо розробленими залишає ті категорії, котрі безпосередньо пов'язані з духовністю й релігійністю персонажів цієї письменниці. Одним із небагатьох досліджень у цьому напрямку є праця А. Бойко, котра не видається ні вичерпною, ані однозначною.

Показовим виступає те, що саме цей науковець зауважує доцільність і актуальність переоцінки "сприйняття багатьох творів українських письменників із позицій їх ставлення до релігії, віри, церкви і всього спектра взаємопов'язаних проблем" [2, 74]. Зосередимося на тих вимірах духовного життя, які найбільш яскраво унаочнюються Іриною Вільде в трилогії "Метелики на шпи-

льках", а саме на зображенні письменницею процесів, пов'язаних із усвідомленням головним персонажем трилогії такого важливого концепту, як гріх, а також із сприйняттям і розумінням гріховної сутності інших людей. Вважаємо, що саме усвідомлення персонажами художнього твору цього важливого поняття виступає основним мірилом таких одвічних категорій, як Добро і Зло.

Людське буття, змодельоване мистецькою дійсністю повістей Ірини Вільде, постає як визначальна складова художньої моделі світу, що його майстерно витворює письменниця у власних текстах.

Підтвердженням цього вважаємо філософські розмірковування О. М. Андрєєва, що стверджує: "Итак, чтобы понять литературу, надо понять человека. Литература сама по себе не объясняет человека, но она даёт великолепный материал для исследования" [8, 38].

Універсальність місця, яке займає людська особистість у художній моделі світу відзначає і К. Кедров, наголошуючи, що "он, человек, в одном определенном месте вселенной и он же – вся вселенная" [9].

Саме цим привілейованим становищем людини в художній моделі універсуму, на наше переконання, й визначається задекларований В. Перцевою невинний інтерес Ірини Вільде "до приватного, індивідуального" [4, 282].

Не варто вважати, що авторка вдається до надмірної ідеалізації героїні трилогії "Метелики на шпильках" (а подібне явище досить часто зустрічається у творчості інших авторів окресленого міжвоєнного періоду). Навпаки, як зауважує В. Працьовитий, Ірина Вільде моделює художню сутність головного персонажа "як складну суперечливу постать, якій нелегко розібратися в лабіринтах власної душі" [5, 227].

Справедливим видається зауваження, Ю. С. Бабенко, що "образ Дарки багато в чому автобіографічний, зокрема щодо прагнення зберегти національну ідентичність" [1, 51].

Об'єктивне зображення людської сутності потребує передачі складного психологічного комплексу, що засновується на релігійних переконаннях, гріховній сутності людської особистості й постійного прагнення до самовдосконалення.

Уже з перших сторінок повісті Ірини Вільде довідуємося, що Дарка Попович має "багато клопоту з правдою й очима, що тем-

нішають від гріха" [3, 19]. Як бачимо, одним із перших проявів гріховності головного персонажа постає навіть не вчинок або цілеспрямована діяльність дівчини, а її помисли, а то й навіть прості припущення про неправду. Цікаво, що навіть такі незначні огріхи мають суттєвий вплив на психологічний стан персонажа, оскільки після цих нечистих помислів дівчина втрачає власну душевну рівновагу, а для подальшого її відновлення Дарці доводиться докладати неймовірних зусиль. Кількома штрихами письменниці вдається передати кумулятивне нарощування того відчуття тривожності, що його зазнає Дарка, зокрема, "стало їй так страшно від того, що вона наробила", дещо згодом дівчинка "ввійшла в хату з серцем, перелитим почуттям страху, провини й болючого, але радісного очікування", але найстрашніше випробування чекає на Дарку вночі, коли вона "переверталася з боку на бік, якби хто бочкою котив, і було їй так гаряче, що власні ноги й руки заваджали" [3, 20].

Варто відзначити, що іноді Дарці доводиться грішити внаслідок тимчасової слабкості або через брак власної волі. Прагнення до самовдосконалення (ідеться про заповітну мрію вступити до гімназії, склавши відповідні іспити) спонукає підлітка давати обіцянки Богові, щоби потім забувати про їх виконання й безперестанку каятися. Письменниця неодноразово зосереджує увагу на подібних вчинках Дарки Попович, проте й констатує, що такий гріх призводив дівчину лишень до того, що "почувала себе винна перед Богом й засоромлена перед усіма святими в церкві, свідками її прохань і обіцянок. Оминала Божий дім і потішала себе думкою, що, можливо, Господь і без покути простив її. Хіба ж він не наймилостивіший?" [3, 22].

Гріховність інших персонажів, змодельованих у художній дійсності трилогії, найбільше пов'язана саме з тілесністю людської особистості. Так, природний, але ніколи раніше невідомий Дарці процес завагітнення дорослої жінки, інтрепретований циганкуватою Марцею, переростає в важезний й невинуватий гріх.

Розмірковуючи про порочність фізіологічного зачаття, Дарка констатує, що "це була безсоромність... безсоромність... безсоромність... І, власне, цього не могла мамі дарувати. Особливо мамі, своїй "мамусі", яку не боялася гріха до Матінки Божої по-

рівнювати. Коли думала, коли уявляла собі, що та мама..." [3, 51]. Як бачимо, гріховність фізіологічного процесу істотно підсилюється ще одним гріхом Дарки Попович, котрий постає у вигляді прирівняння звичайної людини (матері головного персонажа) до особи божественного походження (Матері Божої).

Одночасно з гріховністю неньки татко теж виступав для підлітка співучасником цієї найтяжчої перед Богом провини, тому Дарка "на тата теж не могла дивитись. Гордила ним явно й унікала стрічі віч-на-віч". Шанобливе ставлення до батька, до якого навіть дитячу свою любов Дарка не наслідувалася висловити, переростає в різке протилежні почуття, а тому тато "видався їй тепер нікчемним, безсоромним облудником, що береться дітей виховувати, а сам творить щось таке, що аж голосно соромно назвати" [3, 51].

Таке страшне прозріння позбавляє Дарку не тільки сил, а й сну, роблячи її сумління нечистим. Виснажливі психологічні переживання гріховності власних батьків доводять підлітка майже до відчаю: "вночі не могла тепер спати. Все здавалось, що там, за стіною, у спальні батьків, твориться щось нечувано гріховне" [3, 52].

Та все ж таки, попри те, що "світ від цього видався таким брудним, таким негідним того, щоб ходити по ньому, що не раз просила Ісуса, щоби забрав її до себе", від остаточної катастрофи підлітка рятує довірлива бесіда з ненькою, яка все розставляє на свої природні місця [3, 52].

Поруч із фізіологічним аспектом гріховності письменниця зображує ще й усвідомлення дівчиною того, що гріховним може видаватися ще й власне жіноче тіло, жіночі врода й краса, особливо, коли вони подаються загалом в занадто спокусливій і провакативній манері. Так, на одній із сільських домашніх вечірок Дарка зауважує, як різке змінюється її сприйняття Софійки Підгірської, цієї вихованої доньки місцевого священника: "Якийсь злий дух, чорний, злий дух – не Софійка [...], з цими подовгастими, як каюки, а чорними, як смертельний гріх, очима, з цією визовною безсоромною, одною-однісінькою айстрою на вузькім, як межа, рамені [3, 77].

Аналогічне визнання спокусливої Дарчиної краси письменниця вводить у заключну повість трилогії, зокрема, один зі старших Дарчиних знайомих зв'яється дівчині щодо відбитого у пам'яті її ж дитячого образу: "...як з тої рудавенької дівчинки, такою видались ви мені, не розів'ється колись жінка, що буде гріху варту" [3, 338].

Входження в міське середовище дозволяє концепту гріховності оприявнитися ще й у такому негідному вчинкові, як подружчина зрада, що виявилася в запереченні Ориською власної національної гідності.

І саме тут, в українській гімназії Дарка стикається з діалектичністю суб'єктивної оцінки гріховності, оскільки міра Орисьчиного гріха, виявляється, могла бути різною.

Свідомість максималістичної юнки не здатна досягнути такої двоїстої природи людської гріховності, оскільки "п'ятнадцятилітня Дарчина душа живе в домику з простих ліній і не розуміє, як то гріх може мати два обличчя. Може бути тільки одна правда, тільки одна мірка на цю правду, як одна тільки справедливість на землі!" [3, 184].

Гріховність неправдивих дій і помислів упродовж дії повістей не переосмислюється Даркою в якомусь відмінному від початкового ключі. Якщо на початку повісті дівчина усвідомлює гріховність неправдивих слів і власної поведінки щодо батьків, то в подальшому її мучить неправдива поведінка супроти вчителів (нехай і тих, котрі були не надто приязними до Дарки-підлітка!), а також супроти Стефка, у коханні до якого так силувалася переконати сама себе Дарка, а проте повсякчас відчувала, що "мала в серці прикру, боляче-виразну самосвідомість гріха. Чула, що з гріхом на душі йде назустріч Стефкові" [3, 426].

Цікаво, що зрештою, навіть гріховна сутність людського існування, закорінена в тілесності й статевих стосунках між чоловіком і жінкою, а тому й найбільш табуйована церквою, наприкінці трилогії переосмислена діалектично, цілком на гуманістичних засадах. Ірина Вільде, згідно з філософським законом "заперечення заперечень" у дусі вітаїзму стверджує, що "Дарка у своїх двадцять і двох роках доходить до тої межі, де ще крок, ще два – і скінчаться всякі недоскоки, шезне лірика, замовкне цокотлива мораль, і "гріх", яким страшили її, відколи почала розуміти що-небудь, стане обов'язком, а його наслідки благословенством" [3, 437].

Завершуючи виклад, можемо підсумувати, що осмислення письменницею поняття гріх відбувається не на концептуально-теоретичному, а на художньо-образному рівні. Гріховними для Дарки Попович видаються неправдиві помисли і вчинки; невиконані або порушені обіцянки, щедро дані комусь із оточуючих або й самому Богові. Гріховною сприймається зрада, тим більше, коли мова заходить про зраду власної національної ідентичності й гідності.

Жіноча краса, спокусливе жіноче тіло також усвідомлюється як гріховність (нехай навіть і потенційна). Одним із найстрашніших гріхів на початку дії трилогії дівчинці бачиться фізіологічний зв'язок поміж чоловіком і жінкою, проте вже в заключній повісті трилогії цей зв'язок усвідомлюється еволюційно, оскільки Дарка Попович доходить висновків, що саме дитина є найбільшим благословенням для жінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко Ю. С. Проблема збереження національної ідентичності в трилогії "Метелики на шпильках" Ірини Вільде / Ю. С. Бабенко // Літературознавчі студії. – 2008. – Випуск 21, частина 1. – С. 49–53.
2. Бойко А. Проблеми церкви і релігії у художній творчості й публіцистиці Ірини Вільде / А. Бойко // Образ. – К. : Інститут журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2008. – Випуск 8. – С. 74–79.
3. Ірина Вільде. Метелики на шпильках. Б'є восьма. Повнолітні діти: Повісті / Ірина Вільде. – [Упорядник і редактор Олег Баган]. – Дрогобич : Видавнича фірма "Відродження", 2007. – 488 с.
4. Перцева В. Психологізм ранньої прози Ірини Вільде / В. Перцева // Українське літературознавство. – 2010. – Випуск 69. – С. 281–285.
5. Працьовитий В. Проблема національного самоусвідомлення в романі "Повнолітні діти" Ірини Вільде / В. Працьовитий // Українське літературознавство. – 2010. – Випуск 69. – С. 224–232.
6. Тарнашинська Л. Цілюща алхімія Ірини Вільде / Л. Тарнашинська // Дивослово. – 2010. – № 9. – С. 51–55.
7. Харлан О. Чернівецький текст у циклі повістей Ірини Вільде "Метелики на шпильках" / О. Харлан // Слово і час. – 2008. – № 2. – С. 27–32.
8. Андреев А. Н. Философия литературы [Электронный ресурс] : учебное пособие для студентов и магистрантов вузов / А. Н. Андреев. – Мн. : "Электронная книга БГУ", 2003. – Режим доступа к книге : <http://anubis.bsu.by/publications/elresources/Philology/andreev3.pdf>.
9. Кедров К. Философия литературы [Электронный ресурс] / К. Кедров. – Режим доступа к книге : <http://metapoet.narod.ru/filosofiya.htm>.

Стаття надійшла до редакції 23.04.15

Н. А. Мацьбок-Стародуб, асп.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

Трансформация понятия "грех" в трилогии "Бабочки на шпильках" Ирины Вильде

В статье проанализированы отдельные аспекты православного мировоззрения, представленные в цикле ранних повестей Ирины Вильде, в частности рассмотрены особенности изображения писательницей такого понятия, как грех. Исследовано осознание главным персонажем трилогии собственной греховности и греховной сущности других людей. Определены характерные особенности авторского воплощения концепта грех, представление о котором подано главным образом посредством мыслей и поступков Дарки Попович.

Ключевые слова: проза межвоенного периода, западноукраинская женская проза, грех, православное мировоззрение, греховная сущность.

N. Matsybok-Starodub, postgraduate
Institute of Philology Taras Shevchenko National University of Kyiv

The transformation of the concept of sin in the trilogy "Butterflies on the heels" by Iryna Wilde

The article analyzes some aspects of the orthodox world view, presented in the cycle of Iryna Wilde's early novels, specifically it investigates peculiarities of author's representation of the sin. Understanding by the main character of the trilogy her own sinfulness and the sinful nature of other people is examined. Specific features of writer's embodiment of the concept of sin, presented in Darka Popovychs thoughts, are defined.

Key words: prose of the interwar period, Western Ukrainian women's prose, sin, orthodox world view, sinful nature.

УДК 821.111

І. П. Мегела, д-р. філол. наук. проф.
Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ІГРОВІ АСПЕКТИ ФІЛОСОФСЬКОЇ УТОПІЇ Г. ГЕССЕ "ГРА В БІСЕР"

Стаття присвячена аналізу роману "Гра в бісер" Германа Гессе як філософської утопії і праобразу планетарної культури. Висвітлюється функціонування ордену інтелектуалів у "республіці духу" Касталії, розкриваються засади гри в бісер як синтезу різних наук і мистецтв, як універса-